

Ісфандзіяр Бахціяр аглы Вагабзадэ: «Чытаю, як сваю, беларускую кнігу»

Ідучы на інтэрв'ю да Надзвычайнага і Паўнамоцнага пасла Азербайджанскай Рэспублікі ў Рэспубліцы Беларусь Ісфандзіяра Бахціяра аглы Вагабзадэ, я ўжо ведала: культурная спадчына гэтай краіны прадстаўленая досыць шырока. Дзейнічае каля 150 музеяў і галерей. Створаны Музей Літаратуры Азербайджана. Акрамя таго, кніжная мудрасць свята захоўваецца ў больш як 4,5 тысячы бібліятэк, дзейнічае 25 дзяржаўных тэатраў, ёсць філармонія, Музычная акадэмія, Інстытут мастацтваў, шмат дамоў культуры і навучальных устаноў рознага ўзроўню, якія рыхтуюць кадры для культуры. Шлях з прыпынку з сімвалічнай назвай «Базісная» палягаў праз вуліцу Літаратурную на вуліцу Усходнюю,

дзе размяшчаецца пасольства. Вакол гэтых трох азначэнняў — што ў нашым жыцці ёсць базіс, якое месца займае літаратура і як да яе ставяцца нашы паўднёва-ўсходнія суседзі — і вялася гутарка.

Расшыфраваць код нацыі

— Спадар Пасол, часта гавораць, што найлепшая дыпламатыя — культура. А ці дапамагае літаратура дыпламатыі?

— Звычайна лічаць, што дыпламатыя — найперш эканоміка. Я гэтага не адмаўляю: без эканамічнага падмурку не пражывеш. У цяжкую хвіліну не станеш зачытвацца мастацкай літаратурай: эканоміка перадусім. Але павінна быць яшчэ штосьці! Былі ў нас цяжкія хвіліны, калі Беларусь вельмі дапамагала. І мы дапамагалі Беларусі.

Ёсць у народа багатыя прыродныя рэсурсы — выдатна! У вас ёсць трактарны завод, МАЗ, іншыя буйныя прадпрыемствы. Але трэба, каб народы ведалі адзін аднаго і праз культуру. Беларусь — гэта і Янка Купала, і Якуб Колас, і Максім Танк. Таму паставіў сабе за мэту перакласці Максіма Багдановіча. У яго столькі нацыянальнага каларыту! Кідкага, сапраўднага, славянскага! Раней, у 1970-х гадах, ужо выходзіў пераклад аўтара «Вянка» Ахмеда Джаміла. Мне падалося, што ён не зусім дасканалы. Пачаў перакладаць сам. Таксама гляджу, нешта не тое. Вядомае выслоўе: «Пераклад падобны да жанчыны: калі дакладны, то непрыгожы, а калі прыгожы — недакладны». У мяне атрымалася, што я нешта дадаў. Значыць, змест недакладны. Паслаў на радзіму знаёмаму маладому паэту Юнусу Ахмеду падрадкоўнік, папрасіў, каб ён паспрабаваў. Вось 20 чэрвеня спаўнялася 20 год устанавленню дыпламатычных адносін паміж Беларуссю і Азербайджанам. Хацеў падрыхтаваць зборнік да гэтага дня — не атрымалася. І паставіць пераклад «у план» не магу: Багдановіча перакласці вельмі цяжка. Ён — код нацыі.

Гамер і Прыгожая Алена

— Вам мастацкае слова дапамагае ва ўсталяванні дыпламатычных адносін?

— Бясспрэчна. Згадайма: многія вялікія дыпламаты былі паэтамі ці празаікамі.

Пачынаючы з Макіявелі, Сервантэса і заканчваючы Бамаршэ, Свіфтам — яны адначасова творцы і дыпламаты!

Літаратура выходзіць новае пакаленне, паказвае шляхі развіцця. Калі б Гамер не апісаў Алену, свет не ведаў бы, што такое прыгажосць. Дзякуючы яму ў чалавецтва сфарміравалася ўяўленне пра прыгажосць. Паэты — як дзеці. Іх падманваць вельмі лёгка. А калі размова ідзе пра нацыянальнае пытанне, падмануць немагчыма. Яны мысляць вельмі цвяроза!

— Працуючы ў розных краінах, вы знаёміліся з нацыянальнымі літаратурамі. Але таленавіты твор — наднацыянальны. Што ж выбіраеце для перакладу?

— Шукаю нацыянальны каларыт. Тых творцаў, якія ўвасабляюць боль свайго народа. Падчас дыпламатычнай працы ў Малдове я перакладаў Міхая Эмінеску — паэму «Нявыхаваная моладзь». Перакананы: нявыхаваны той чалавек, які не ведае сваёй гісторыі, літаратуры. А калі трымаецца каранёў — будзе сапраўдным грамадзянінам. На жаль, моладзь не заўсёды ведае сваю гісторыю.

— Вы абаранялі кандыдацкую па тэме «Заснавальнік рэалістычнай літаратуры (Сулейман Рустам)». Доктарскую — «Заснавальнік рамантычнай літаратуры (Мухамед Хадзі)». Як вы мяркуеце, у сучасным свеце пераважае рамантызм ці рэалізм?

— Мы 70 год жылі пры сацыялізме. Мне падаецца, сацыялізм якраз услаўляў рамантызм. Нам абяцалі: усе будзе добра. Мы працавалі і верылі ў заўтрашні дзень. І ведаеце, калі б у нас не было таго рамантызму, не перамаглі б вайну. Мы памяталі, што — браты, што ў нас усё наперадзе, і не мела значэння, беларус ты, азербайджанец альбо малдаванін: змагаліся ў адных акопах! Не ўсё, што існавала пры сацыялізме, было дрэнным. Успомнім моцную савецкую медыцыну, адукацыю, навуку. Праз рускую мову вывучалі сусветную літаратуру: Бальзака, Шэкспіра, Лондана, Фаўлза, Купрына. А капіталізм — гэта двойчы два — чатыры. І ўсё. Вырашаюць грошы. Аднак ёсць людзі і іх маральныя законы, улічваць якія неабходна.

Прыблізна пасля 1960 года пачаліся новыя тэндэнцыі. Сацрэалізм застаўся. Толькі трохі ён адышоў ад сацыялістычных ідэалаў, з'явіліся, як цяпер гавораць, нацыяналісты. Але наш агульнанацыянальны лідар — у той час першы сакратар ЦК кампартыі — Гейдар Аліеў літаратуру ведаў бліскуча і падтрымліваў усіх. Напэўна, з 15 рэспублік быў адзіным сакратаром, які аберагаў усіх паэтаў, пісьменнікаў, кампазітараў, мастакоў, скульптараў: дапамагаў людзям мастацтва. Таму што быў дальнабачным чалавекам, ведаў, што такі час прыйдзе і будзе патрэба ў творчых людзях.

Пра дзяржаўную падтрымку

— То які ж час цяпер? Пазнаёмце чытачоў са сваёй краінай і літаратурным Азербайджанам.

— Цяперашні Прэзідэнт, спадар Ільхам Аліеў, працягвае распачаты шлях. У нас амаль няма беспрацоўных. Прэзідэнт даў клятву на Каране, што будзе імкнуцца, каб усе людзі жылі прыстойна. Калі мы перайшлі з кірыліцы на лацініцу, ён загадаў, каб уся сусветная літаратура (мільённыя тыражы!), надрукаваная кірыліцай, была выдадзеная і на лацініцы. Каб моладзь змагла чытаць шэдэўры! Калі не памыляюся, гэта каля тысячы найменняў кніг! Прэзідэнт Ільхам Аліеў цяпер стварыў умовы і для маладых паэтаў. Бясплатна даюцца кватэры журналістам, паэтам і пісьменнікам. Пабудавалі тры вялікія «творчыя» дамы, ідзе размеркаванне жылля праз Саюз пісьменнікаў Азербайджана. Яшчэ пры Гейдару Аліеву ў 1970-х гг. наладзілі вучобу

студэнтаў у Беларусі, Украіне, Маскве, Днепрапятроўску. Цяперашні прэзідэнт за кошт дзяржавы накіроўвае студэнтаў у Францыю, Англію, Амерыку — каб атрымалі адукацыю і вярнуліся працаваць на радзіму. Ёсць фонд імя Гейдара Аліева, які дапамагае ў развіцці культуры і мастацтва. Узначальвае фонд жонка Прэзідэнта Мехрыбан ханум Аліева.

— Якімі тыражамі выдаюцца ў Азербайджане кнігі?

— Як і ў вас, рознымі. Ёсць паэты, празаікі, якія выдаюць кнігі па 200 экзэмпляраў — і ніхто не купляе. А ёсць кнігі, якім і пяць тысяч асобнікаў мала, іх перавыдаюць. Калі твор палюбіўся, яго купяць. Вось наш пісьменнік Анар — вельмі адукаваны чалавек. Нават ад размовы з ім атрымліваеш задавальненне. Яго кнігі выдаюцца тыражом 5 — 10 тысяч і разоходзяцца.

— Якім чынам ажыццяўляецца дзяржаўная падтрымка кнігавыдання, калі такая прадугледжваецца?

— Абавязкова. Штогод выдаткоўваецца пэўная сума на падтрымку кнігавыдання. Ёсць прыватныя і дзяржаўныя выдавецтвы, яны ведаюць запатрабаванні, якія аўтары найбольш папулярныя.

— Ёсць розныя жанры і кірункі развіцця літаратуры. Што з напісанага ў вашай краіне карыстаецца найбольшым попытам?

— Мне падаецца, што людзі цяпер больш чытаюць дакументальныя кнігі, мастацкая літаратура менш запатрабаваная. Інтэрнэт жа шкодзіць мастацкаму слову — пішуць у сеціве лаканічна: што, дзе, калі, часта з памылкамі. Чалавек нешта напісаў — і кідае ў інтэрнэт. У нас дома пасля смерці бацькі засталася каля 8 тысяч кніг — ад Шэкспіра і Стэндаля і да сучасных аўтараў. Але і мне больш цікавая цяпер не мастацкая літаратура, а даведачная.

— Вы таксама аўтар сямі кніг. Пра што пішаце?

— Тры кнігі — гэта навуковыя манаграфіі. Прыкладам, па рамантызме XX стагоддзя. Выходзілі апавяданні, таксама — даследаванні эмігранцкай літаратуры. Знайшоў шмат такіх аўтараў сярод турэцкамоўных народаў: з Азербайджана, Казахстана, Татарстана, Туркменістана.

— Ваш бацька — народны паэт Азербайджана. Ці лёгка быць сынам паэта?

— Ведаеце, быў час, калі я нават памяняў прозвішча, знайшоў сабе псеўданім. Думаў, што такім чынам змагу самасцвердзіцца. Але я не паэт, не пісьменнік, а перадусім чыноўнік, дыпламат. І люблю сваю працу. Я вельмі рана абараніў кандыдацкую, доктарскую дысертацыі. Праз год стаў прафесарам — мне было 33 гады. Сустрэкаў шмат перашкод, тата мне не дапамагаў. Калі я падаў дакументы на пасаду члена-карэспандэнта Акадэміі навук Азербайджана, бацька сказаў: я табе свайго голасу не дам. Тады і я сказаў, што ў акадэмікі не пайду. Але цяпер я ганаровы акадэмік АН Малдовы. І адзіны з паслоў, хто атрымаў Уладзімірскі крыж — за падтрымку царквы ў Малдове. Разам з дыяспарай дапамаглі абсталяваць храм непадалёк ад Кішынёва.

Уяўнае і рэальнае

— За 20 гадоў дыпламатычных адносін назапасіўся немалы досвед добрасуседскіх стасункаў. На вашу думку, якія ўдалыя праекты рэалізаваныя? Што яшчэ можна планаваць на будучыню?

— На гэта працуюць два паслы: пасол Беларусі ў Азербайджане Мікалай Пацкевіч і я — у Беларусі. Трэба аб'ядноўваць намаганні! Тым больш што ў нашых народаў шмат агульнага. Хоць падзяляе некалькі тысяч кіламетраў, але светапогляд,

менталітэт падобныя. Шмат ёсць змяшаных шлюбаў. Мне прыемна бываць у Полацку, Магілёве, Брэсце, ды і іншых гарадах — там шмат такіх інтэрнацыянальных сем'яў.

У Беларусі праходзілі ўжо дні культуры Азербайджана. Праводзілі месяц азербайджанскага кіно, паказвалі гістарычныя фільмы, каб беларусы пазнаёміліся з нашымі вытокамі. Летам прайшлі дні культуры Беларусі ў Азербайджане (праходзілі такія і раней). У іх межах паказалі балет, створаны паводле паэтычнага твора Нізамі Гянджэві XII ст. «Сем прыгажунь». Збіраемся яшчэ паказаць балет «Тысяча і адна ноч». Акрамя таго, добра было б паставіць два спектаклі: паводле твораў Анара ды Эльчына. Мару стварыць хрэстаматы: Якуба Коласа, Янкі Купалы, Максіма Багдановіча — буду імкнуцца, каб іх кнігі выйшлі ў Азербайджане.

— А каб беларусаў пазнаёміць з літаратурай Азербайджана, на вашу думку, каго найперш варта перакласці?

— Кнігу доктара філалагічных навук, прафесара, першай жанчыны-ўсходазнаўцы Аіды ханум Імангуліевай мы ўжо прадставілі беларускаму чытачу. Пераклалі на беларускую мову і кнігу пра акадэміка-афтальмолага Зарыфу Аліеву. Прэзентацыі гэтых кніг прайшлі ў Нацыянальнай бібліятэцы Беларусі. З сучасных аўтараў таленавітыя Мір Джалал Пашаеў, Анар (старшыня СП Азербайджана), Эльчын, Набі Хазры, Расул Эрза.

— Вы, напэўна ж, знаёміліся з нашай краінай, перш чым сюды прыехаць. Ці супалі ўяўленні з той рэальнасцю, якую ўбачылі?

— Я трэці год у Беларусі і з першага дня бачыў толькі добрае. У крамах — шырокі выбар тавараў, людзі ходзяць на працу і атрымліваюць зарплату. Горад чысты. Нават у Жэневе, Швейцарыі такой чысціні я не бачыў. 20 верасня 2011 года ўручыў вярыцельную грамату Прэзідэнту Рэспублікі Беларусь Аляксандру Лукашэнку. Ён тады сказаў: «Перадавайце прывітанне майму брату, Ільхаму Аліеву». І я зразумеў, што не на чужыне. Атрымліваю задавальненне і чытаю, як сваю, беларускую кнігу. Пра класікаў я гаварыў ужо, цяпер чытаю Мікалая Чаргінца. Дарэчы, сяброўства з Мікалаем Іванавічам пачалося ў Афганістане. А пасля знайшліся тут. У вас вельмі моцная Нацыянальная бібліятэка. Некаторыя дакументы я знайшоў, якія нідзе не знаходзіў. Да прыкладу, пра падрабязнасці смерці Купалы. Як ён апынуўся ў Маскве? Чаму ўсе творцы тады збіраліся ў сталіцы? Цяпер распрацоўваю гэту тэму. Як жа не ведаць роднай мовы!

— У нас восень пачынаецца з Дня беларускага пісьменства. Вам даводзілася пабываць хаця б на адным свяце?

— Бываў. Уражанні — цудоўныя, мне вельмі спадабалася. Для сучаснага чалавека важна, каб у яго была арганізаваная мова. А начыць, павінен быць начытаны. І кожны чалавек павінен ведаць сваю літаратуру. Не разумею, як чалавек можа не ведаць роднай мовы, гісторыі.

Неяк у Полацку зайшоў у сабор. Там манашка вельмі эмацыянальна распавяла пра крыж Еўфрасінні Полацкай. І я паабяцаў: абавязкова прыкладу намаганні, каб яго знайсці! Сёлета 28 мая, калі мы святкавалі дзень Рэспублікі Азербайджан, з Полацка мне даслалі дыванок з выявай Еўфрасінні і яе крыжа. Для мяне гэта вельмі каштоўны падарунак. Знаходзіцца цяпер у мяне дома. І я ведаю, што буду рабіць далей...